

19. YÜZYILDA TÜRKİYE'DE CERRAHİNİN GELİŞİMİ VE OP. DR. CEMİL TOPUZLU PAŞA

Doç. Dr. Adnan ATAÇ*

ÖZET

Türkiye'de cerrahlık, 19. Yüzyılın ikinci yarısına kadar, hekimlikten ayrı olarak ve usta-çırak yöntemi ile öğrenilmiş ve uygulanmıştır. Türkiye'de modern tıp ve cerrahi eğitiminin, Osmanlı Padişahı II. Mahmut'un onayı ile 14 Mart 1827 tarihinde kurulan Tıphâne-i Âmire ve Cerrahhâne-i Âmire'de başladığı kabul edilir. Ordunun hekim ve cerrah ihtiyacı, bu okuldan mezun olan hekimler ve cerrahlar tarafından karşılanmaya çalışılmıştır.

19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle anestezi tekniklerinin, asepsi ve antisepsinin gelişmesi cerrahi uygulamaların büyük bir hızla yaygınlaşmasını ve öneminin artmasını sağlamıştır.

Türkiye'de modern cerrahinin başlangıcını ve 19. yüzyıl sonlarındaki bilimsel düzeyini, Dr. Cemil Topuzlu'nun (1866-1958) bilimsel hayat öyküsünü izleyerek görmek mümkündür. 1890 yılında Paris'ten cerrahlık ihtisasını yaparak İstanbul'a dönen Operatör Dr. Cemil Topuzlu, Askeri Tıbbiye Okuluna hoca yardımcısı olarak tayin edilmiş, 1892'de de onun yönetiminde Tıbbiye'de ameliyat salonu, etüv, otoklav ve aseptik çalışma ortamını içeren ilk cerrahi servisi çalışmaya başlamıştır. Bu bilimsel gelişmelerin İstanbul'da ve Anadolu'da yayılması Dr. Cemil Topuzlu'nun yanı sıra, 1898'de Gülhane Seririyat

---

* GATA Tıp Tarihi ve Deontoloji AD. Etlik/ANKARA

Hastanesi'nin kuruluşunu gerçekleştiren Op. Dr. Robert Rieder (1861-1913) ve yetiştikleri hekimler ile gerçekleştirilmiştir.

1930'lardan sonra genel cerrahi; akciğer, kalp ve damar, plastik, çocuk ve ortopedik cerrahi olarak ayrı disiplinlere ayrılan cerrahi uygulamalar, gelişen anestezi, reaminasyon ve cerrahi teknikleri ile birlikte artık organ transplantasyonlarına, protez cerrahisine ve mikrocerrahiye yönelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cerrahi, Cemil Topuzlu, Osmanlıda cerrahi, Askeri cerrahi

THE DEVELOPMENT OF SURGERY IN TURKEY IN THE 19TH CENTURY AND DR. CEMİL TOPUZLU PASHA

ABSTRACT

Until the 19th century, surgery developed as a profession separate from the field of medicine and was taught on a master-to-apprentice basis. Modern medical and surgical education in Turkey in 1827 was initiated by the establishment of the Tıphane-i Amire (Medical school) and Cerrahane-i Amire (surgery school) by the order of Sultan Mahmut the Second. These two schools educated physicians and surgeons for the armed forces also. Since second part of the 19th century, surgery rapidly developed and became widespread because of the new technique of anesthesia, asepsis and antisepsis practices.

It is possible to follow the introduction modern surgery to Turkey and its scientific development in the career of Dr Cemil Topuzlu. He completed his surgery training in France and returned to Turkey in 1890. He was appointed as assistant instructor to the Tibbiye and under his directorship, the first modern surgery unit that had an operating theater, incubator and autoclave and functioned in accordance with principles of asepsis was established in 1892. Cemil Topuzlu introduced the modern concepts of asepsis-antisepsis, anesthesia and physiology-based approach to surgery in Turkey and achieved parallelism with standards in the West. These

scientific developments were become widespread in Istanbul and Anatolia by the works of Dr. Cemil Topuzlu and physicians who were graduated Gülhane Military Medical School that was established by Surgeon Dr. Robert Rieder (1861-1913) in 1898. General surgeon practices deviated divisions like orthopedic surgeon, plastic surgeon, pediatric surgeon, lung surgeon e.g. afterwards in 1930th. These surgeon practices go towards to organ transplantation surgeon and micro surgeon with advanced anesthesiology and reanimation techniques.

Key words: Surgery, Cemil Topuzlu, Ottoman Surgery, Military Surgery

GİRİŞ

Arapça'da "cerh" sözcüğü yaralanma, çürüme, kabul etmeme anlamındadır. Bu sözcükten türetilen "cerrah" sözcüğü ameliyat yapan hekim anlamında kullanılmaktadır. Operatör kelimesi ise Türkiye'de ilk olarak Cemil Topuzlu tarafından kullanılmıştır (1, 2).

Anadolu'da hekim ihtiyacı, önceleri Selçuklu Tıp Medreselerinde yetişen veya usta-çırak yöntemi ile kendisini yetiştiren hekimlerden sağlanmıştır. 1399'da Bursa'da Yıldırım Beyazıt (1389-1402) tarafından yaptırılan ve Osmanlıların Anadolu'da yaptırdığı ilk hastane olan, Yıldırım Beyazıt Darüşşifası'nda hasta tedavisinin yanı sıra, ordu hizmeti için hekim yetiştirmek amacı ile de yararlanılmıştır. Ordu içindeki sağlık hizmetleri tıbbi tedavinin yanısıra, cerrahlık olarak da yürütülmüştür. Ordu birliklerinde ve kalelerde büyüklüklerine göre çeşitli sayıda cerrahlar görevlendirilmiştir (3).

Cerrahlık, hekimlikten sonra gelen ayrı bir meslek veya ustalık alanı olarak görülmüştür. Bir cerrahta aranan nitelikler ise, nazari bilginin yanı sıra deneyim, maharet, cesaret ve beceri olmuştur (1).

Osmanlı tıp literatürünün gelişmesinde, özellikle Amasyalı hekim Şerafedin Sabuncuoğlu'nun (1385-1468) eserleri önemlidir. Sabuncuoğlu'nun Türkçe yazdığı cerrahi kitap olan

Cerrâhiyetü'l-Hâniyye, Abu'l-Kasım Zahravi'nin at-Tasrif adlı eserinin tercümesi ile kendi eklediği üç bölümü ihtiva eder. Bu eser cerrahi müdahaleleri ilk defa renkli minyatürlerle gösterdiği için Türk ve İslam tıp tarihi için önemli bir eserdir. Kitapta, klasik İslam tıbbına dair bilgiler ve yazarın kendi tecrübeleri ile eklediği bilgiler bulunmakta, ayrıca Türk ve Uzak Doğu tesirlerini taşımaktadır. (4, 5, 6)

1827'de Tıp Okulunun kurulmasında etkin olan Hekimbaşı Mustafa Behçet ve dönemin ünlü hekimlerinden Şanizâde Ataullah konularında Batılı anlamında ilk Türkçe tıp eserlerini kaleme almışlardır. Ailesi tarafından öğrenim için İtalya'ya gönderilmiş olan Mustafa Behçet'in, Caldani'den 1802 yılında çevirdiği *Fizyoloji Tercümesi*, ilk Türkçe Fizyoloji kitabıdır. Ancak basılmamıştır. Şanizâde'nin üç kitap halinde yazdığı *Hamse-i Şanizâde* adlı eserinin ilki, resimli anatomi, ikinci kitabı Fizyoloji, üçüncü kitabı ise cerrahi ile ilgilidir. Bu kitapta hastalıklar bölümler halinde verilmiş, çeşitleri, nedeni, belirtileri, ilacı ve sonra da yapılması gereken operasyonlar anlatmıştır. Şanizâde Ataullah bu eserini klasik tıbbı hiç atıfta bulunmadan, tamamen Avrupa kaynaklarına dayanarak yazmıştır. (7, 8, 9, 10)

İlk Cerrah Okulu

Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesi sonucu sağlık ile ilgili sorunların artması, sağlık ile ilgili kurumların daha iyi organize olmaları ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu amaçla Sultan II. Beyazıd (1481-1512) zamanında hekimbaşılık kurumu oluşturulmuştur. Tıp tarihimizin en önemli hekimbaşılardan birisi olan Mustafa Behçet Efendi ise Sultan II. Mahmut (1808-1839) dönemine rastlayan 14 Mart 1827 tarihinde ilk modern tıp eğitimi veren tıp okulunun "Tıphâne-i Âmire" adı ile açılmasını sağlamıştır (2, 3, 11).

Mustafa Behçet Efendi, okulun açılış amacını ve nasıl eğitim yapılacağını bildirdiği ve padişaha sunduğu 23 Aralık 1826 tarihli yazıda, açılacak okulda ordu için hekimlerin yanı sıra cerrahların da yetiştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu okulda cerrahların eğitimi ve tıp eğitimi beraber düşünülmüştür. Bu nedenle yapılan teklif şöyledir: "...bu okulda eğitim görececek öğrencilerden başarılı

görülenler tabiplik, cerrahlık uygulayacaklar cerrahlık pratiğine alıştırılacak ve yetiştirilecekler". Fakat ordunun cerrahlara acil ihtiyacı ortaya çıkınca biran önce cerrah yetiştirilmesi öngörülmüştür: "...savaşta ve barışta marifetli ve üstat cerrahların miktarı az olduğundan, "Tıp Okulunda fenn-i cerrahi ilmi kaidelerle öğretilmeli ve 3. sınıfa kabul edilmeleri sağlanmalıdır. 3. sınıfa girme ve cerrahlık ilmini gereği gibi tahsil etmekte lüzumlu ise de ihtiyaç çok olduğu için bir an önce cerrah yetiştirilmelidir..." denilerek cerraha olan ihtiyaç vurgulanmıştır (12, 1ğ).

14 Mart 1827'de İstanbul cerrahlarından 20 kadarı seçilerek başlarına Mehmet Necati Efendi getirilmiş ve Tıp Okulunun yanında, Cerrahhâne Okulu açılmıştır. Kurşun çıkarma, damar bağlama, kemik kesme, kırık-çıkık gibi cerrahlığa ait dersleri öğrenmeleri sağlanmış, hastanelerde pratik yapmaları da uygun görülerek üç yıl sonunda birer ordu cerrahı olarak yetişmeleri hedeflenmiştir. Tulumbacıbaşı Konağı'nın üst katı Tıphâne, alt katı Cerrahhâne'ye ayrılmış, daha sonra Cerrahhâne başka binaya taşınmıştır.

27 Aralık 1832 tarihinde Topkapı Sarayına ait bir binada yeni bir cerrah okulu açılmış, tıp okulundan seçilen öğrenciler burada cerrahlık eğitimine başlamışlardır. Viyana ve Paris Tıp Fakülteleri örnek alınarak kurulan cerrah okulunda, Fransız cerrah Sade de Colère yönetiminde St. Come ve Damien okullarına paralel eğitim vermeye başlanmıştır (11, 14).

1836 senesinde eğitimde yapılan değişikliklerle ilgili okul müdürü Abdülhak Molla'nın Devlet yönetimine gönderdiği dilekçede; "*Tıbhâne-i Âmire'de bulunan hoca, öğretmen, öğrenci ve memurların toplam 139 kişi olduğu, bunların gece evlerine gidip gelmeleri tahsillerine mani olduğundan ve tahsillerinin kolaylaştırılması lazım gelen işlerden olduğundan Tıbhâne ile Cerrahhâne'nin birleştirilerek yatılı olmaları, öğrencilerin yalnız tatil geceleri evlerine giderek, onun haricinde derslerine çalışmalarının iyi olacağı*" bildirilmiştir. Abdülhak Molla'nın sunduğu dilekçenin ikinci bölümünde ise yeni eğitimden bahsedilmektedir. Bu düzenlemede; "*Tıp ve cerrahlık öğrencileri üç sene ortak okuyacaktır. 3. sınıfta lisan öğretilecek 2. sınıfta*

anatomi okunacaktı. 1. sınıfta tıp ilimleri ve cerrahlık ilimleri diye ikiye ayrılacaktır” denilmiştir (12).

Bu düzenleme ile sadece Tıbhâne ve Cerrahhâne'nin yeniden birleştirilmesi değil, aynı zamanda bu okulların eğitiminin de değiştirilmesi gündeme gelmiştir. 1836'da 139 öğrencisi ile Tıphâne ve 107 öğrencisiyle Cerrahhâne “Mekteb-i Tıbbiye” adı ile birleştirilmiştir. Aynı çatı altında olmalarına rağmen Tıbbiyede Fransızca, Cerrahhâne'de Türkçe eğitim vermeye devam etmiştir. 1875 yılında cerrahi eğitimi için imtihanla öğrenci seçilerek Avrupa'ya gönderilmiştir.

Bunlardan Paris'e gönderilen Dr. Hayrettin Bey (? -1912), Dr. Osman Bey (? -1905) ve Viyana'ya gönderilen Naim Bey (? -1891) döner dönmez 1854-1856 yılları arasında yaşanan Türk-Rus harbinde Rus cephesine gönderilmişlerdir. Dr. Naim Bey Tıbbiye'de cerrahi hocası iken genç yaşta ölmüş, Dr. Osman Bey cerrahi teknik hocalığı yapmıştır. Dr. Hayrettin Bey ise Tıbbiye'de cerrahi hocası Aristidi Paşa'nın yardımcısı olmuştur (11, 12, 14).

1856-1871 yılları arasında yapılan cerrahi uygulamalarda, kanamanın en alt düzeyde tutulması ve başarı şansını artırmak için ameliyat süresini kısaltmak esas alınmıştır. Henüz hemostatik pensler bulunmadığı için kanama; dağlama, buzlu su, veya baskı uygulaması ile durdurulabilmiştir. Büyük arterler büzülerek hemostaz sağlanmış, gerektiğinde tellerle bağlanmaya çalışılmıştır. Amputasyonlarda yara kapatılmamış, içi yıkanmış bezlerle doldurulmuştur. Yapılan bu uygulamalar sırasında henüz antisepsi bilinmediği için, yaralar enfekte olmuş ve bu durum travmatik ateş olarak tarif edilmiştir.

Cerrahhâne'ye giren öğrencilerin azalması ve hekimlerin cerrahiye bir ihtisas dalı olarak benimsemeleri sonucu da tıbbiyedeki cerrah sınıfı 1892'den sonra kaldırılmıştır (14).

Op. Dr. Cemil Topuzlu Paşa

Mikrobun keşfinden sonra 1865 yılında Lister'in başlattığı antisepsi, 1870'de Soitis'in meme kanserli bir hastada uygulamasıyla birlikte geniş olarak kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye'de ise asepsi-antisepsi, anestezi ve cerrahinin fizyolojik

prensipleri, özellikle Op. Dr. Cemil Topuzlu Paşa (1866-1958) tarafından kullanılmaya başlanmış, onun uygulamaları ile cerrahi bilimine yerleşmiştir. Türkiye’de modern cerrahi uygulamalarındaki gelişim, Dr. Cemil Topuzlu’nun cerrahi alanda yaptığı yeniliklerle başlamıştır denilebilir (14, 15).

Dr. Cemil Topuzlu, 6 Mart 1866’da İstanbul’da doğmuştur. Paşakapısı ve Şam Askeri Rüşdiyelerinde okuduktan sonra 1879’da Kuleli Mekteb-i Tıbbiye-i Askeri İdadisi’ne, 1881’de Demirkapı’da Eski Gülhane Kışlasındaki Mekteb-i Tıbbiye-i Askeri’ye girmiştir. 3 Eylül 1886’da Askeri Tıbbiye’den Yüzbaşı rütbesi ile mezun olunca, diğer mezunlar gibi Haydarpaşa Asker Hastanesi’nde iki yıl staj yapmayarak doğrudan Kumbarahane Asker Hastanesi’ne tayin olmuştur. 11 Eylül 1887’de Paris’e gitmiş, geliştirdiği ameliyat teknikleri ve cerrahi aletler ile dünyada ün kazanmış cerrahlardan Pean’ın asistanlığını yapmıştır. 3 yıl sonra 27 Mayıs 1890’da Paris’ten cerrahlık ihtisasını alarak dönen Op. Dr. Cemil Topuzlu, Tıbbiye Okuluna hoca yardımcısı olarak tayin edilmiş, 1892’de Tıbbiye’de ameliyat salonu, etüv, otoklav ve aseptik çalışma ortamını içeren ilk modern cerrahi servisini kurmuştur. Zeynep Kamil Hastanesi’ni yeniden organize etmiş ve sadece çocuklara ait özel bir hastane haline getirmiştir. Bu hastane Osmanlı Devleti’nde kurulan ilk özel hastane olarak kabul edilmektedir. (2, 11, 16, 17).

Op. Dr. Cemil Topuzlu Paşa, II. Abdülhamid’in özel doktoru olarak sarayda çalışmış, 1897’de Türk-Yunan savaşı sırasında Yıldız Hastanesi’nde başhekim olarak görev yapmış, bu görevi sırasında Dr. Esat Feyzi ile Dr. Rıfat Osman’ın geliştirdikleri röntgen cihazı ile savaş yaralılarının tedavisinde ilk defa X ışınlarının kullanılmasını sağlamıştır (18).

Askeri ve Sivil Tıbbiyeler, 1909’da İstanbul Tıp Fakültesi adı altında birleştirildiğinde ilk dekanlığına Op. Dr. Cemil Topuzlu Paşa getirilmiştir. Kendisinin İstanbul’da kurulan Eczacılık ve Dişçilik okullarının yanı sıra, Doğumevinin kurulmasında da büyük katkıları olmuştur (16, 17).

Dr. Cemil Topuzlu, 1951 yılında kaleme aldığı “İstibdat, Meşrutiyet, Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım” isimli anılarında, ameliyatlarını önce antisepsiye, 1894’den sonra da

asepsiye dikkat ederek yaptığını belirtmiş, Paris'e gitmeden önce ve döndükten sonra kliniklerin durumunu ise şu şekilde anlatmıştır:

"Ben, 1885 senesinde Gülhane'deki Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'nin son sınıfında klinik talebesi iken, hastaların yaralarına şu şekilde bakılıyordu: Antisepsi henüz hastanemize ayak basmamıştı. Her sabah saat dokuzda hastaların yaralarına bakılırdı. Bu esnada bir hademe üzerinde iyodoform tozu, iyodoform merhemi, tiftik, sünger, zamklı pamuk ve tahta saplı birkaç alet bulunan bir tepsiyi, diğer bir hademe de leğen ve ibriği hocamızın ardısına taşırdı. Hocamız çoğu zaman elini yıkamaksızın herhangi bir hastanın sargısını çözer, yarasını açar. Yarayı idrofil pamuk bilinmediğinden, süngerle sildikten sonra üzerine iyodoformlu merhem ve biraz da tiftik ve zamklı pamuk koyar ve bir sargı ile sarardı. En sonra koğuştta akar sulu musluk bulunmadığından, hademenin elinde taşıdığı leğen ve ibrik ile elini yıkardı. Genellikle dikilen yaralar tutmaz, çoğunlukla cerahatlenirdi. Sıradan bir apsenin açılmasını müteakip pek çok defa hastaların öldüklerine şahit olurduk.

Kliniğimizde özel ameliyathane yoktu. Ampütasyon, kemik rezeksiyonu ve perineden taş çıkarmak (karın açmak tarikiyle mesaneden taş çıkarmaya cesaret edilemezdi) gibi ameliyatı hocam Aristidi Paşa, mektebin içerisindeki hamamın göbektaşında yapardı. Hastaların yüzde sekseni enfeksiyon ve pnömoniden ölürlendi. Bu sebepten dolayı bir sene içinde sekiz, ondan fazla ameliyat görmek nasip olmazdı.

1887 senesinde antisepsi usulünü ve yeni cerrahlığı öğrenmek üzere Paris'e gönderildim. Sen Lui Hastanesinde asrın en meşhur cerrahı olan Pean'ın servisine devam etmeye başladım. Burada antisepsinin üç, dört seneden beri muvaffakiyetle Lister-Alfons usulüyle tatbik edilmekte olduğunu öğrendim. Tiftik yerine iyodoformlu bezler, merhem yerine asitfenikli sular, sünger ve zamklı pamuklar yerine de idrofil pamuklar kullanıldığını gördüm.

Cerrah ameliyattan evvel ellerini yıkıyor. Temiz, beyaz bir gömlek giyiyor, iplikleri ve cerrahi aletleri kaynatmıyor, fakat yüzde beş asitfenikli sularla yıkıyor ve dikiş attığı yara üzerine iyodoform tozunu, bir kağıt içindeki iyodoformlu bezleri koyduktan

sonra, güya havadaki mikroplardan yarayı muhafaza için de üzerine dört, beş kat, hatta birkaç kilo idrofil pamuk ilave ediyordu.

1890 senesinde Paris'ten İstanbul'a döndüm. Haydarpaşa Hastanesi operatörlüğüne tayin edildim. Bu askeri hastanede yaraların hala eski usulde tiftik, lapa ve merhemlerle pansuman yapılıyor, idrofil pamuk ve gaz yerine sünger kullanılıyordu.

Okur yazar genç askerlerden isteklileri toplayarak askeri sağlık memurları yetiştirmek üzere bir mektep açtım. Arkadaşlarımla birlikte ders vermeye başladık. Bu suretle üç sene okuduktan sonra diploma alanlar küçük cerrah adını taşıyacaklardı. Bu mektepten birçok küçük cerrah yetişti. Taburlara dağıtıldı.

1891 senesinde Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Hariciye Kliniği hocalığına tayin edilince Haydarpaşa Asker Hastanesinden ayrıldım. Askeri Tıp Okulu'nda göreve başladıktan sonra ilk olarak 1892 yılında amfili bir ameliyathane ile 50 yataklı bir pavyon yaptırmaya muvaffak oldum. Paris'ten henüz kullanılmaya başlanan etiüv ve otoklavlardan getirttim. 1894 senesinde Paris'te öğrendiğim antisepsiyi tamamen terkederek, yalnızca asepsiye riayet ederek ameliyat yapmaya başladım." (19)

Dr. Cemil Topuzlu Paşa, çalışmalarını anlatan "Memories and Observations Medicales" adı ile 1905 yılında Fransızca olarak yayınlanan bir eser daha bırakmıştır. Bu eserde Askeri Tıbbiye'de ve Hamidiye Etfal Hastanesi'nde yapılan ameliyatların özeti ve istatistik sonuçları verilmektedir. 1 Mart 1893 - 31 Aralık 1897 yılları arasında yapılan 758 ameliyatta ölüm oranının sadece % 3.6 olduğunu görülmektedir. Ayrıca ameliyatların 681'inde genel anestezi kloroform ile yapılmıştır. Bunlar arasında beyin ameliyatları, alt ve üst çene rezeksiyonları, dil amputasyonu, trioidektomi, sezeryan ameliyatı, vajinal histerektomi, amputasyonlar, laminektomi, fitiklar, transvers kolon rezeksiyonu, nefrektomi vs. bulunmaktadır (11, 14, 20).

Dr. Cemil Topuzlu, dönemin modern cerrahi uygulamalarının hemen hepsini, çalıştığı hastanelerde hayata geçirmesinin yanı sıra,

uyguladığı ameliyat yöntemleri ve kullandığı aletlerle de Türk cerrahisinde yenilikler yaratmış, kendisi de dünya tıp literatüründe yerini almıştır (17).

SONUÇ

19. Yüzyılın ikinci yarısı, cerrahinin Rönesans yıllarıdır. Avrupa'da Pean, Guyon, Fommier, Terrier, Billroth, Bergmann, Roux gibi otoritelerin yetiştiği 19. Yüzyılın son yılları ile 20. Yüzyılın ilk yıllarında Türkiye'de, Tıp Okulunda Dr. Cemil Topuzlu Paşa, Gülhane Asker Hastanesi'nde Dr. Rieder Paşa ve Dr. Wieting başta olmak üzere, Alman Hastanesi'nde Dr. Kamburoğlu Paşa ve Dr. Sgourdeos, Taksim Fransız Hastanesi'nde Dr. Sevastopoulos, Balıklı Rum Hastanesi'nde Dr. Dallas, Germeia Hastanesi'nde Dr. Psalidas, Yedikule Ermeni Hastanesi'nde Dr. Ormanian, Dr. Elmajian, İngiliz Hastanesi'nde Dr. Mac Clean, Surp Agop Hastanesi'nde Dr. Handjian gibi bir çok değerli hekimin cerrahinin gelişmesinde ve tedavide yeni yöntemlerin uygulanmasında önemli rolleri olmuştur (14).

Dr. Robert Rieder'in isteği ile Almanya'ya cerrahi eğitimi amacıyla gönderilerek 1904'de yurda dönen Dr. Orhan Abdi Bey, Gülhane'de ikinci hariciye, ortopedi ve harp cerrahisi kliniklerinde çalışmaya başlamış, daha sonra Mülki Tıbbiyenin ameliyat hocalığına atanmıştır. Askeri ve Mülki Tıbbiye birleştirildikten sonra Darülfünun Tıp Fakültesi hariciye kliniğinde, ortopedi ve ameliyat-ı cerrahi profesörü olmuştur. Gülhane Hastanesi'nde çalışırken Lumbal anestezi uygulamış, pnömotoraks ve prostat ameliyatları yapmış, *Ameliyat-ı Cerrahiye* isimli bir cerrahi kitabı yazmıştır. (11, 14)

Cumhuriyet döneminde ise genel cerrahi, ortopedi, göğüs, kalp ve damar, plastik, çocuk, beyin ve omurilik cerrahisi gibi yeni uzmanlık alanlarına ayrılan cerrahi; gelişen anestezi ve reanimasyon metotlarının katkısı ile organ transplantasyonları ve mikrocerrahide dahil olmak üzere yeni uygulama alanlarına yönelmiştir.

KAYNAKLAR

1. Sarı N; Osmanlı Darüşşifalarına Tayin Edilecek Görevlilerde Aranan Nitelikler, Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları 1, İstanbul, 1995.

2. Kahya E; Erdemir A.D; Bilimin Işığında Osmanlıdan Cumhuriyete Tıp ve Sağlık Kurumları, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.
3. Ataç A; Osmanlı Devletinde Askeri Sağlık Hizmetleri, Osmanlı Devleti'nde Sağlık Hizmetleri Sempozyumu, Ankara, 2000.
4. Cantay G; Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1992.
5. İhsanoğlu E; Osmanlı Bilimine Toplu Bakış, Osmanlı, Editör: Güler Eren, Cilt: 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.
6. Uzel İ; Şerafeddin Sabuncuoğlu Cerrahiyetü'l Haniye I-II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
7. Kahya E; Bilimin Işığında Osmanlılardaki Tıp Çalışmalarının Değerlendirilmesi, Osmanlı Devletinde Sağlık Hizmetleri Sempozyumu, Ankara, 2000.
8. Yıldırım N; Türkçe Basılı İlk Tıp Kitapları Hakkında, In Memoriam Ali Nihad Tarlan, Journal of Turkish Studies, Vol. 3, Cambridge 1979.
9. Kahya E; Osmanlılardaki Bilimsel Çalışmalara Genel Bir Bakış, Osmanlı, Editör: Güler Eren, Cilt: 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.
10. Uzluk F.N; Hekimbaşı Mustafa Behçet, Zâti, Eserleri Üzerine Bir Araştırma, A.Ü. Tıp Fak. Tıp Tarihi Enstitüsü No: 3, Ankara, 1954.
11. Ataç A; Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nin Kuruluşu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 87, Ankara, 1996.
12. Altıntaş A; Osmanlılarda Tıp Eğitimi (Tıbhane-i Amire Dönemi), Osmanlı Devleti'nde Sağlık Hizmetleri Sempozyumu, Ankara, 2000.
13. Ataç A; 14 Mart 1827'de Açılan Tıp Okulunun Açılışı İle İlgili Dört Belge, Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları 2-3, İstanbul, 1996/97.
14. Unat E.K; Tıp Dallarındaki İlerlemelerin Tarihi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Vakfı Yayınları: 4, İstanbul, 1988.
15. Uzluk F.N; Genel Tıp Tarihi, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınlarından, Sayı: 68, Ankara, 1958.
16. Kahya E; Fransa'da İhtisas Yapmış Olan Türk Hekimlerinden Bazıları, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara, 1987.
17. Türk Tıbbının Kahramanları, Organon, İstanbul, 2002.
18. Osman R; Hayatım ve Hatıratım, Çeviren Dr. Rakıp Kazancıgil, GATA Matbaası, Ankara, 1998.
19. Topuzlu C; İstibdat, Meşrutiyet, Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım, Yayınlayanlar; Prof. Dr. Hüsrev Hatemi, Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1982.
20. Terzioğlu A; Hamidiye Etfal Hastanesinin 100 Yıl Önce Kuruluşu, Tıp ve Hastane Tarihi Açısından Önemi, Şişli Etfal Hastanesi 100. Yılı, İstanbul, 1999.

Fotoğraf: 1, Operatör Dr. Cemil Topuzlu Paşa, Tıp ve Hemşire öğrencileri ile birlikte ameliyatta. (GATA Tıp Tarihi Müzesi)

Fotoğraf: 2, Operatör Dr. Cemil Topuzlu Paşa, asistanları ile birlikte ameliyatta (GATA Tıp Tarihi Müzesi)